

TÁ R C Z A.

JELENTÉS

A MAGYAR NEMZETI MÚZEUM KÖNYVTÁRÁRÓL 1892/93-BAN.

SZINNYEI JÓZSEFTŐL.

Méltóságos Igazgató Úr!

A nagyméltóságú m. kir. vallás- és közoktatási miniszter úrnak 1893. január 26-án 204. elnöki sz. a kelt rendeletével ideiglenesen megbizatván a könyvtár vezetésével, a könyvtár állapotáról, gyarapodásáról, a látogatók számáról s a személyzet hivatalos és tudományos munkálkodásáról 1892. szeptember 1-től 1893. aug. 31-ig a következőkben van szerencsém jelentésemet összefoglalni:

A könyvtárban még a múlt év végén fölmerült sajnós események szükségessé tették azon intézkedést, hogy a kéziratár, melyhez a codexek is tartoztak, tüzetesen átvizsgáltassék, mely műveletről alább részletesebben meg fogok emlékezni. Ezen vizsgálat a kívánt eredményre nem vezetett ugyan, de mégis volt annyi sikere, hogy az évek óta elmulasztott revideálás megtörtént és az eddigi hiányok megállapítottak. Az erre 1893. márczius 3. felsőbb rendelet szerint következett fölülvizsgálat is csak azt eredményezte, hogy a levéltári és kéziratári személyzet által meg-ejtett revízió helyességét konstatálhattuk.

A fönnebb említett rendellenességek 1893. január 26-án 204. elnöki sz. a. Majláth Béla könyvtár-őrnek és Csontos János segéd-őrnek hivatalukból való elmozdítását vonták maguk után. Egyszersmind szükségessé tették a könyvtári szervezet megváltoztatását. A vallás-

és közoktatási miniszter úr ő nagyméltósága 1893. július 7-én 401. sz. a. kelt rendeletével a könyvtárt, könnyebb kezelhetőség czéljából, három csoportba osztotta, a mely csoportok mindegyikének feje egy-egy múzeumi őr és ezen őrök felett a múzeumi könyvtári igazgató őr fog állani.

Előre bocsátom, hogy a rendkívüli vizsgálati teendők és a különben is fokozatosan növekedő gyarapodás fölöttébb megnehezítették a könyvtári személyzet munkálkodását.

I.

Nyomtatványok osztálya.*1. Gyarapodás.*

Ajándék útján.....	992 drb.
Vétel útján	1124 >
Köteles példány	3491 >
Összesen.....	5607 drb.

Nevezetesebb szerzemények:

Lettres du Cardinal Mazarin T. VI. Comptes de bâtimens du roi sous le regne de Louis XIV. T. III. Lettres de Catharine de Médicis. T. IV. Revue de l'histoire des religions. T. XIII. XIV. (A franciaországi közoktatási miniszter ajándéka.)

Tetraevangelium. Brassó, 1561. (A csernekhegyi gör. kath. sz. Vazul-rend aj.)

Beliczay Gyula 47 zeneműve. (Özv. Beliczay Gyuláné aj.)

Haller János Hármas Historiája. Pozsony, 1767. Balassa-Rimai Istenes Éneki Lócse, 1730? (Beöthy Zsolt egyetemi tanár aj.)

Vetus Hymnarium ecclesiasticum Hungariae. (Dankó József nagyprépost aj.)

Calendarium historicum. (Kautz Gusztáv tanár aj.)

Joann. Card Simor. Epistolarum pastoralium et instructionum selectarum T. I—V. (Majer István püspök aj.)

Wertner Mór. A magyar nemzetségek a XIV. században. (Szabó Ferencz aj.)

Szendrei János. A képzőművészet remekei. II-ik kiadás. (Szerző aj.)

Kiss Bálint. Magyar régiségek. (Valkó László aj.)

Mathiae Belii Notitia Hungariae novae geographico-historica. T. V. (Zichy Jenő gróf költségén eszközölt utánnomás, a gróf ajándéka.)

Zsilinszky Mihály. Csongrád vármegye főispánjai. (Szerző ajándéka.)

Enyedi Molnár János. Az Isten igeretinek felnyitott Arany Bányája. Szeben, 1665. (30 frtért vétezt Dobrowsky Ágosttól.)

Arithmetica (Practica) Az az Számvető Tábla. Lőcse, 1692. (8 frtért Csengeri Mártontól vétezt.)

Hampel József egy. tanár 734 darab jelen századbeli nyomtatványt, Kandra Kabos könyvtárlákból kifejtett XVI. századi nyomtatványtöredékeket, özv. Kováts Mihályné 6 darab spanyol könyvet ajándékoztak könyvtárunknak.

Könyvvásárlásra 2204 frt 35 kr. fordított.

2. Használat

13,238 olvasó 25,350 darab könyvet használt.

Könyvtári igazolvány 1325 egyénnek adatott ki.

3. Végzett munkák.

A beérkezett könyvekből és a hátralékokból összesen 2935 munka osztályoztatott, repertorizáltatott s ezekről 3605 címlap vétezt fel.

A régi magyar irodalom 1711-ig teljesen revideáltatott s a könyvtár e gyűjteményéről 42 éves repertorium készült.

Revideáltattak a *Poetae et oratores Hungarici* és *Poetae et oratores Germanici* szakok.

Az 1892. évi magyar és idegen nyelvű naptárak 190 kötete beiratott a cím- és szak-katalogusba. Az 1892. évi összes magyarországi folyóiratok csekély kivétellel kiegészítettek.

Kötés alá adatott 621 munka, melynek bekötésére 737 frt 70 kr. fordított.

A házon kívül 1969 egyénnek 6352 kötet kölcsönöztetett ki. Az idejében be nem szállított könyvekért 210 egyén intetett meg.

Az ügyiratok száma 600 volt.

II.

Kézirat- és levéltári osztály.

A) Levéltár.

1. Gyarapodás.

Ajándékozás útján.....	290 drb.
Vétel útján.....	1027 »
Örök letétemény útján	2951 »
Összesen	4268 drb.

Ehhez számítandó még egy nagy gyűjteménynek, úgymint a néhai *Wenzel Gusztáv* vásárlás útján megszerzett gyűjteményének több ezer darabra tehető oklevél és levél-anyaga, melyek rendezés alatt lévén, állagukról pontos kimutatás nem adható.

A levéltárat ajándékokkal a következők gazdagították :

Bihály Ignác, Bugly Gyula, Fejérpataky László, ismeretlen (Széll Farkas közvetítésével), Madarász Gyula, Majláth Béla, Pokoly József, Somogyi Mariska, Szinnyei József és Thaly Kálmán.

Az oklevelek vásárlására (beleértve két nagy gyűjteménynek vételárát) 1612 frt fordított. Ez összegből 1000 frt a Wenzel-féle gyűjtemény megvételére esik, a mely a Majláth-féle gyűjteménnyel egyetemben nemcsak a levéltárat, hanem a könyvtár egyéb osztályait is, ú. m. a kézirtárat, az incunabulumok és a nyomtatványok osztályát is gazdagította.

A szerzemények közt minden tekintetben legkiválóbb néhai Wenzel Gusztáv kitűnő jogtudósunk és történetbúvárunk oklevél-gyűjteménye, mely egymaga mintegy másfélezer darabbal ezek közt 256 darab középkori oklevéllel gyarapította levéltárunk állagát. A nagy gyűjtemény rendezése most lévén folyamatban, csak annak teljes befejezése után adhatunk felőle részletes kimutatást; mindazonáltal megemlítésre méltó, hogy benne az Árpádok korát 15, a XIV. századot 114, a XV-iket 124 s a XVI. század első negyedét 22 oklevél képviseli.

Belső értékére nézve kiváló becsű e gyűjtemény, mely az ország minden vidékére tartalmaz adatokat és különösen feltűnő sok benne a középkori városi életre vonatkozó művelődéstörténeti adat.

Belső érték és mennyiség tekintetében tekintélyes helyet foglal el a Szent-Iványi-családnak a M. Nemz. Múzeumban örök letéteményként elhelyezett levéltára, melylyel a letéteményezett családi

levéltárak száma immár 25-re emelkedett. A levéltár darabjainak száma 2947 és e számból 115 darab oklevél az 1526. évet megelőző időből való.

Hasonlóképp nagybecsű a Majláth Bélától vett 901 darabból álló oklevél-gyűjtemény, mely 114 darab középkori oklevelet tartalmaz. A gyűjtemény túlnyomó részben az ország északi vidékére, első sorban Liptó megyére tartalmaz felvilágosító adatokat, oly területre, melynek oklevelei levéltárunkban felette gyéren fordulnak elő.

Csupán e két nagy gyűjtemény és a Szent-Iványi-család levéltára 504 darabbal gyarapította levéltárunk középkori oklevélanyagát.

Egyéb szerzemények közül kiemelendő, nem ugyan szám, mint belső érték tekintetében Madarász Gyula nemz. múzeumi örökajándéka. Az általa adott 12 darab középkori oklevél közt a legnagyobb rész (10 drb) egykor a dunántúli Kisfaludyak levéltárához tartozott, de mikor múzeumunk 1884-ben e levéltárat őrzésképen átvette, abból hiányzottak. Ez ajándék egyrészt kiegészíti a Kisfaludy-levéltár hézagait, másrészt általa jutott levéltárunk Imre király 1198. évi gyönyörűen főtartott okleveléhez, *mely levéltárunk legrégibb eredeti oklevele.* (Eddig legrégibb oklevelünk 1201. évből szintén Imre királytól való volt, ugyancsak a Kisfaludy-család levéltárában.)

Egy másik becses ajándék Pokoly Józsefé, mely 24 darab XIV., 66 drb XV., 12 drb XVI. századi, tehát összesen 102 mohácsi vész előtti és 94 drb későbbi oklevelet tartalmaz. Ez oklevelek legnagyobb részét Szatmár, Szabolcs és Bihar vármegyékre vonatkoznak.

Ezekhez csatlakozik 43 drb mohácsi vész előtti és 7 drb későbbi oklevélből álló gyűjtemény (legrégibb darabja 1304-ből való), mely *Fejérpataky László* ajándékából került a levéltárba.

Az újabb korból származó oklevelek közül kiemelendők azok, melyeket *Thaly Kálmán* orsz. képviselő ajándékából szerzett meg levéltárunk. Ilyen Drugeth János országbíró 1641. évi mandátuma, mely új, egészen ismeretlen adattal egészíti ki a Rákóczi-család nemzedékrendjét. Ugyancsak ő ezenkívül még 15 drb nagyérdekű XVII—XIX. századi oklevéllel gazdagította levéltárunkat.

A legújabb korbeli szerzemények közt kétségtelenül a legnagyobb érdekű Damjanich János tábornoknak 1848. decz. 28-án kelt tábornoki kinevezési okirata, melynek eredetije vétel útján

került a Múzeum tulajdonába; továbbá Deák Ferencznek egy 1869. nov. 14-én kelt eredeti levele.

Czimerlevél-gyűjteményünk a következő 16 darabbal gyarapodott:

1549. január 5. Szentmártoni János és Körmendy Márton czimerlevele I. Ferdinándtól (1745-iki átiratában.)

1608. szeptember 24. Kása István czimerlevele Báthory Gábortól.

XVI. sz. vége. Zeke másképp Kovács Ferencz czimerkerő folyamodványa.

1611. június 14. Vajda Márton és társai czimerlevele Báthory Gábortól (1764-iki másolat.)

1625. Becze János czimerkerő folyamodványa.

1627. Madarász István czimerkerő folyamodványa.

1649. június 27. Váradi Thúry István czimerlevele II. Rákóczy Györgytől.

1651. január 6. Demyen István czimerlevele III. Ferdinándtól.

1670. január 10. Fazekas másképp Bulikovszky János czimerlevele I. Lipóttól.

1689. Göncz György czimerkerő folyamodványa.

1689. Göncz György czimerlevele I. Lipóttól.

1694. márczius 16. Joó János czimerlevele.

1697. június 25. Matavovszky Lajos czimerlevele. (Egyszerű másolat.)

XVII. sz. év n. Gaál Márton czimerkerő folyamodványa.

1765. október 8. Thonauer Máté czimerlevele.

1779. május 10. Affolder Péter német czimerlevele, melyet Mária Teréziától főleg a budai Krisztinaváros telepítéseért nyert.

1823. február 14. Mészáros István huszárkapitány czimerlevele.

2. Használat.

A kutatók száma a levéltárban 58 volt, kik 10,558 darab oklevelet, levelet stb. használtak.

3. Végzett munkák.

A levéltár két tisztviselője a könyvtárban 1892. október havában elrendelt vizsgálat alkalmából a kéziratár revíziójával és egyéb a vizsgálatnál összefüggő hivatalos teendők végzésével bízván meg, a személyzetnek a levéltár gazdagságához és folytonos nagymérvű

szaporodásához mérve elégtelen száma mellett hosszú ideig nem volt módjában a levéltári felhalmozódott anyag rendezéséhez látni.

E külön elfoglaltatás mellett azonban a személyzet módját ejtette annak, hogy a levéltárban a teendők felhalmozódása miatt nagyobb mérvű hátrálékok elő ne álljanak.

Maga a kéziratár revíziója a levéltári anyag jelentékeny részének átvizsgálását vonta maga után, a mennyiben az 1876—79. években a kéziratárból nagy mennyiségű oklevél, számadás és egyéb levéltári jelleggel bíró irat helyeztetvén át a levéltárba, szükségessé vált azoknak a kéziratár repertoriumaival lehetőleg darabról darabra való összehasonlítása. Egy régi mulasztás lön ezzel helyrehozva, melynek alapján a levéltár anyagáról a régi kéziratári signaturákat feltűntető utalási jegyzékek fognak készülni. E kikeresési és konstatálási munka a levéltár személyzetét a hivatalos órákon kívül is hónapokig foglalkodtatta.

A letéteményezett családi levéltárak közül a *Beniczky* családé végleg rendeztetett és a levéltár 20 fiókban felállítatott. A levéltár 115 drb mohácsi vész előtti oklevelet és több ezer újabtkorit tartalmaz.

Hasonlókép végleg rendeztetett, és 64 fiókban felállítatott jelző czédulákkal ellátva a gr. *Bethlen* család levéltára, mely egyike a múzeumban elhelyezett családi levéltárak legnagyobbikának, a mennyiben darahjainak száma 14939-re rüg.

A családi levéltárak közül a *Dobos* családé a család kiváratára lajstromoztatott. A két példányban készült terjedelmes jegyzék a levéltár egy alkalmazottját félévnél tovább foglalkoztatta.

A családi levéltárak minden egyes darabja a család nevét feltűntető bélyegzővel levén ellátandó, e munka megszakítás nélkül folytatott, úgy, hogy jelenleg 14 letéteményezett levéltárnak, u. m. a Kállay, Jeszenák, gr. Forgách, Hanvay, Máriássy, Kisfaludy, Dancs, Dobos, Soós, gr. Rhédey, Békássy, Görgey, Justh és Bónis családok levéltárainak minden egyes darabja el van látva az illető bélyeggel.

A múzeum törzsgyűjteményéből rendeztetett és beosztott mintegy 1300 darab levél és oklevél, s a Tunyogi-féle becses gyűjtemény a gyakori használat következtében új rendezésre szorulván, revízió alá vétetett és szigorú korrendben újra felállítatott.

Jelentékeny időt, több teljes hónapot vett igénybe a megvételre felajánlott és részben még eldöntés alatt lévő nagy gyűjte-

mények átvizsgálása és megbecslése. Ilyenek a Majláth-, Wenzel- és Kende-féle gyűjtemények, melyek részletes, darabról darabra kiterjedő áttekintése a rendes hivatalos munkák folyamát nagyban megakadályozta.

Végül nem hagyhatom felemlítés nélkül a kutatók és kérdezősködőknek havonként átlag 40—50-re menő nagy számát, kik főleg czimertani és genealogiai kérdésekben veszik a levéltári személyzetet igénybe. Minthogy az e kérdésekre feleletet adó segédeszközök, mint a múzeum czimerlevél-gyűjteménye, Nagy Iván munkája, a Siebmacher-féle nagy czimeres könyv, Gritzner munkája stb. a levéltári személyzet gondozása alatt állanak, ez hivatalos köteleiséget teljesít a felvilágosítások megadásával és utánjárások megtételével, noha ez a levéltári személyzet elégtelen volta miatt nagy mértékben gátlólag hat a levéltári munkálatok folytatására.

B) Kézirattár.

1. Gyarapodás.

Vétel útján.....	142 drb.
Ajándék, áthelyezés útján.....	13 »
Csere útján.....	1 »
Letétemény útján.....	6 »
Összesen.....	162 drb.

E gyarapodásba néhai Wenzel Gusztáv egyetemi tanár gyűjteményének több száz kötetre menő kéziratai betudva nincsenek. A gyűjtemény már hónapok óta rendezés stádiumában levén, mely még hosszabb ideig fogja a kéziratár személyzetét foglalkodtatni, annak állagáról részletes kimutatás csak később lesz adható.

Kéziratok vásárlására a Wenzel-féle gyűjtemény vételárán kívül, (melyről a levéltárnál történt említés), 847 frt 50 kr. és 500 bir. márka fordítottott.

A kéziratárakat ajándékokkal a következők gazdagították: Gyulay Pál, Majláth Béla, Molnár Mari, Pokoly József, Schönherr Gyula.

Az új szerzemények között belső érték tekintetében első helyen áll néhai Wenzel Gusztáv kézirati hagyatéka, mely kis részben Dobrovsky Ágost könyvkereskedőtől, legnagyobb részben pedig az örökösöktől vétel útján szereztetett meg. A gyűjtemény különböző provenientiájú, jobbára jogi és történelmi tartalmú

XVIII—XIX. századi kéziratokon s a kiváló tudós saját jegyzetein kívül mintegy 50 csomagot kitevő oklevélmásolatokból áll, melyek anyagát a kiváló tudós az ország és a külföld különböző levéltáraiból legnagyobb részt maga másolta le. Egy másik kiváló gyűjtemény Majláth Bélától szereztetett meg. Ez 39 drb. XVI—XIX. századi kéziratot tartalmaz, melyek közt kiváló becsűek Lőcse városának a XVI. század derekán kezdődő számadásai több kötetben, és több várnak a XVII. századból való urbariuma.

Vétel útján szereztetett meg néhai Szlemenics Pál 26 kötetből álló jogi és szépirodalmi tartalmú kézirati hagyatéka.

Rosenthal Lajos müncheni antiquartól egy *magyarországi hártya-míssale* vétetett, melynek kora a XV. századra esik. Nyelvi tekintetben kiváló érdekűek a benne olvasható XV. századi horvát nyelvű bejegyzések, melyek dr. Asbóth Oszkár egy. tanár meghatározása szerint a magyar nyugati és délnyugati határszéleken divó horvát nyelvjárást tüntetik föl.

Halle J. müncheni antiquartól egy spanyol nyelvű XVI. századi török krónika vétetett, melyet eddigelé ismeretlen magyar vonatkozásai kiváló történelmi kútfő jellegével ruháznak fel.

Mint nyelvemlék nagyértékű egy XVI. századi eredeti magyar kézirat, mely az erdélyi és nagybányai aranyolvasztásra és bányászatra vonatkozó utasításokat és feljegyzéseket tartalmaz.

Az újkori szerzemények közt kiemelendő azon rendkívül előnyös csere, melyet Gyulai Pál egyetemi tanár a nála elveszett Vitkovics-féle levélke fejében könyvtárunknak felajánlott és melyet ez kész örömmel elfogadott. Az elveszett érdektelen levélke helyett Gyulai Pál Kazinczynak Aranka Györgyhöz 1789—1792. években írt 28 drb eredeti levelét juttatta könyvtárunk birtokába.

Vétel útján szereztük meg Gáti Istvánnak, az első magyar gyorsírástan írójának kéziratban maradt, 1824-ből származó Steganographiáját.

Kende Zsigmond bécsi antiquartól 24 drb iratot szereztünk, meg, melyek Kossuth Lajosnak 1837. évi hűtlenségi pörére vonatkoznak. A becses szerzemény oly iratokat foglal magában, melyek a Vörös Antal-féle gyűjteményben nem találhatók.

Végül Gyulai Pál egyetemi tanár letéteményként hat Petőfi-kéziratot helyezett el a kéziratárban, melyek a költőnek egyes verseit tartalmazzák, jobbára sajátkezű írásával irva.

2. *Használat.*

A lefolyt évben 312 kutató 966 kéziratot használt.

3. *Végzett munkák.*

A M. Nemz. Múzeum könyvtárában konstatált visszaélések és rendetlenségek az egész kézirattár szigorú revízióját vonták maguk után. E munka keresztülvitelével a nemz. múzeumi vizsgáló-bizottság által a levéltár és a kézirattár három tisztviselője bízott meg, kik az egész munka tartamára egyéb hivatalos foglalkozás alól felmentettek és jelentéseiket úgy a revízió eredményéről, mint egyéb a vizsgálattal összefüggő ügyekről közvetlenül a vizsgáló-bizottság elnökéhez intézték.

A hónapokon át, hivatalos órákon kívül is folytatott revízió nemcsak a 11769 számot kitevő repertoriumi anyag konstatálására szorítkozott, hanem a kézirattárból a könyvtár vagy a múzeum más osztályaiba áthelyezett kéziratok hollétét is iparkodott megállapítani.

E revízió eredménye a Nemzeti Múzeum és az egyetemi könyvtár egy-egy tisztviselője által felülvizsgálatván, annak helyesége némi kisebb eltérések rektifikálása után konstatáltatott. Ez alkalommal a kézirattári anyagból hiányzóknak a következő darabok bizonyultak:

a) Középkori kéziratok:

1. Sancti Hieronymi et s. Augustini nonnullae epistolae. (XI. századi hártya-kézirat.)
2. Tractatus de substantiis. (XII—XIII. századi hártya-kézirat.)
3. S. Bonaventurae Summa veritatis Theologicae. (XIV. századi hártya-kézirat.)
4. Ciceronis Officiorum libri tres, De senectute, De amicitia, et Paradoxa. (XIV. századi hártya-kézirat.)
5. Callimachi experientis ad Innocentium pontificem de bello inferendo Turcis oratio. (XV. századi papir-kézirat.)
6. Galeotti Martii De egregie sapienter iocose dictis ac factis serenissimi regis Mathiae. (XV. századi hártya-kézirat.)
7. Liber precationum Hildesheimensis. (XV. századi hártya-kézirat.)
8. Iuvenalis Iunii Satyrae. (XV. századi hártya-kézirat.)
9. Liber precatorius. (XV. századi hártya-kézirat.)

10. Lucani Pharsalia. (XV. századi hártya-kézirat.)
 11. Ioannis Platinae De honesta voluptate et valetudine. (XV. századi hártya-kézirat.)
 12. Statuta ephippiariorum seu sellariorum Mediolanensium. (XV. száz. kézirat.)
 13. Statuta civitatis Justinopolis. (XV. századi hártya-kézirat.)
 14. Bunds-Ordnung im landt zu Schwaben (kézirat a XVI. század elejéről).
 15. Liber precum Conradi Mörlin abbatis (hártya-kézirat a XVI. sz. elejéről.)
 16. Contareni, Capitulare. (Hártya-kézirat a XVI. sz. elejéről).
 17. Suriano, Capitulare. (Hártya-kézirat a XVI. század elejéről).
 18. Viario, Capitulare. (Hártya-kézirat a XVI. század elejéről).
- b) Újabbkori kéziratok:
1. Flacci Illyrici Missa Latina. (XVI. századi latin kézirat.)
 2. Dubinszky, Cantiones variae. (XVIII. századi latin kézirat.)
 3. Domini Sempte brevis notitia. (XVIII. századi latin kézirat.)
 4. Anonymi Institutiones philosophiae (XVIII. századi latin kézirat.)
 5. Philippi, Iohannis et Ludovici Camerarii Commercium litterarium. (XVI. századi levelek.)
 6. Andreae Glosii Meditationes verae spirituales. (XVII. századi latin kézirat.)
 7. Bethlen Miklós önéletirata. (XVIII. századi magyar kézirat.)
 8. Losonczi Becze András, Vitézségünk fegyvere. (XVIII. századi magyar kézirat.)
 9. Átzai Péter, Reggeli és estvéli könyörgések. (XVIII. századi magyar kézirat.)
 10. Decrementum Bavariae. (XVIII. századi német kézirat.)
 11. Bemerkungen über die Komposition der Ballette. (XIX. századi német kézirat.)
 12. Cantaten über die Sonn- und Festtags-Evangelien. (XVII. századi német kézirat.)
 18. Johannes Ebner, Itinerarium meum. (XVII. sz. német kézirat.)
- c) Keleti kéziratok:
1. De nativitate Mohamedis et de Kabsi Mustapha. (Török kézirat.)
 2. Libellus precatorius cum pluribus Corani suris. (Arab kézirat.)

A revízió alkalmával konstatáltatott az is, hogy 15 év óta egyetlenegy középkori codex sem vétetett föl, és hogy a többi megszerzett kéziratok legnagyobb része felvétetlen. Ezen száz és száz kötetet kitevő újabb accessiók rendbeszedése és lajstromozásának megkezdése foglalkodtatta első sorban a kéziratár tisztviselőit.

Az 1859-ik év óta felvétetlenül maradt kéziratok csomagoként összeállítottak, ezek közül 165 szerzemény meg volt határozható, de még mindig maradt hátra több száz kézirat, melyeknek provenientiája földeríthető nem volt.

A legrégebbi szerzemények (1859—1880.) közül 69 kötet vétetett fel, s ezekről az utaló lapokkal együtt 113 czedula készült. E kéziratok nemcsak a rekonstruált szerzeménykönyvbe, repertoriumokba vezettetek be, hanem véglegesen rendezettek és illető helyükre beosztottak.

Hosszú időt vett igénybe néhai Horváth Mihály történetírónk irodalmi hagyatékának rendezése, mely 1879 óta úgyszólván felbontatlan állapotban volt.

Az egyes kötetek anyagát lapról lapra kellett összeszedni, és több heti munkát vett igénybe, míg a teljesen rendetlen anyagot 24 kötetben csoportosítani lehetett.

A kéziratok vásárlása a lefolyt évben nagy lendületet vevén, hosszú időt kellett fordítani a becslési procedurára és a megszerzett nagy gyűjtemények előleges rendezésére, hogy azok a növedéknaplóba beiktathatók legyenek.

C) Ősnyomtatványok csoportja.

A könyvtár új szervezete alapján az ősnyomtatványok csoportja a kézirat- és levéltár örénekei kezelésére bizatván, a csoport felül e helyütt kell jelentésemet megtennem.

A körülbelől 1000 kötetből álló gyűjtemény a Wenzel-féle vétel anyagából egy nagyérdékű incunabulummal egészített ki, s ez Aeneas Sylvius Epistolae familiares 1497-iki lyoni kiadása.

A teljesen lajstromozott gyűjtemény az év folyamán revideáltatott, mely alkalommal Thúróczy 1488-iki brünni kiadásán kívül, melynek hiánya már néhány évvel ezelőtt konstatáltatott, újabb hiány nem merült fel. Az ősnyomtatványok katalógusa különben jelenleg készítették sajtó alá, s ennek közlését a Magyar Könyv-Szemle már legközelebbi kötetében meg fogja kezdeni.

III.

Hirlap-könyvtár.*1. Gyarapodás.*

Ajándék útján	3 évfolyam	155 száma.
-------------------------	------------	------------

Vétel útján	55	»	4442	»
-----------------------	----	---	------	---

Kötelese példány	720	»	46,667	»
----------------------------	-----	---	--------	---

Összesen	778 évfolyam	51,264 száma.
----------	--------------	---------------

Nevezetesebb szerzemények:

Pressburger Wochenblatt 1771. évfolyama.

Ephemerides Posonienses 1821. és 1836-iki évfolyamai.

Mult századi külföldi hirlapok egyes számai. (Sváby Frigyes ajándéka.)

1848/49-iki hirlapok egyes számai.

A hirlap-könyvtárt ajándékaikkal gyarapították Burger Gusztáv, Fazekas Sándor, Sváby Frigyes.

Vásárlásra fordított 69 frt.

2. Használat.

1051 kutató 2466 kötet hirlapot használt.

3. Végzett munkák.

Kötetett 395 kötet hirlap; kötésre fordított 558 frt 48 kr.

Revideáltatott 757 hirlap 37,622 száma.

Reklamáló levél szétküldetett 331 darab, s a reklamált 3399 hirlapszámból eddig beérkezett 1922 szám.

IV.

Tudományos összeköttetések.

A lefolyt évben könyvtárunk a következő nevezetesebb külföldi tudományos intézetekkel állott összeköttetésben: bécsi udv. könyvtár, bécsi cs. és kir. hitbizományi könyvtár, bécsi egyetemi könyvtár, bécsi városi múzeum, bécsi udv. történelmi múzeum, bécsi cs. és kir. udv. állami levéltár, bécsi udvari kamarai

levéltár, krakkói Jagelló-egyetemi könyvtár, prágai cseh múzeum könyvtára, boroszlói városi könyvtár, drezdai városi könyvtár stb.

Részvettünk ezenkívül az 1892-iki bécsi színészeti és zenetörténelmi kiállításon, úgyszintén az ugyanazon évben Budapesten rendezett méhészeti kongresszus alkalmával rendezett szakkiállításon, több száz kéziratot és nyomtatványt engedve át e kiállítások céljaira.

A könyvtárban megfordult nevezetesebb látogatók közül kiemelendők: Müller Miksa oxfordi egyetemi tanár, Dabisa Sándor herczeg (Icsnia, Oroszország), Mildenberg Alajos lovag (Prága), René de Cissej (Páris), Fermendzin Özséb (Róma), Dr. A. Hartmann (München), J. Wist és H. Kestel technikai tanár (Grác) stb.

V.

Személyzetiek.

A könyvtár tisztviselőire nézve örvendetes tényként kell kötelességszerűleg fölemlítenem a javulást, melyet az 1893. évi IV. t.-cz. végrehajtása fizetési viszonyaikban előidézett. A könyvtár az új fizetési fokozatok életbeléptetése kapcsán három csoportra osztott, úgymint a nyomtatványok, a hirlapok, a kézirat- és levéltár s ősnymtatványok csoportjaira. Mindegyik csoport élére a VIII. fizetési osztályba tartozó egy-egy múzeumi ór helyeztetett; ezen örök fölött fog állani a kinevezendő igazgató-ór, ki az egész könyvtári administratio vezetéseért lesz felelős. A nyomtatványok órévé a gróf Széchenyi-család kijelölése alapján Kollányi Ferencz neveztetett ki; a kéziratár, levéltár és ősnymtatványok élén, dr. Fejérpataky László; a hirlapkönyvtár élén alúlirott áll, ki egyszersmind miniszteri megbizásból az igazgató-ór teendőit végzi.

A könyvtár többi tisztviselője megtartotta eddigi rangfokozatát, a gyakornokok kivételével, kik segéd (assistens) czímmel a X. fizetési osztályba soroztattak. Ez utóbbi osztályban még egy állás szerveztetett s erre folyó évi február 10-én dr. Sebestyén Gyula kéziratári napidíjas lett kinevezve. Váczy János könyvtári segédőr a fővárosi VII. ker. főgymnasiumhoz tanárrá neveztetvén ki, helyébe dr. Csuday Jenő, csornai premontrei kanonok lett segédőrré kinevezve; de úgy ő, mint a nyomtatványi osztály őre dr. Kollányi

Ferencz csak a jelentésem határain kívül eső munkaév elején kezdték meg működésüket.

A könyvtár tisztviselői közül a nagyméltóságú miniszteriumtól a Nemzeti Múzeum illető alapjából támogatva, a levéltár két tisztviselője tett tudományos utazásokat:

Dr. Fejérpataky László múzeumi őr az 1893. év nyarán a veszprémi káptalani, a pannonhalmi főapátsági, a zágrábi káptalani, a horvát országos, a zárai helytartósági, a bécsi állami levéltárakban és az admonti apátság könyvtárában eszközölt tudományos kutatásokat. Búvárlatainak főcélja egyrészt a régi XI—XII. századi oklevél-anyag tanulmányozása és a nevezetesebb daraboknak a múzeum levéltára részére fénykép-másolatban való megszerzése volt, másrészt pedig Zsigmond király korának okleveles emlékeit tette tanulmányozás tárgyává.

Dr. Schönherr Gyula múzeumi assistens Troppauban a városi és tartományi levéltárakban, és Boroszlóban a városi könyvtárban s az állami levéltárban Corvin Jánosra vonatkozó adatok után kutatott s utóbbi helyen, a városi könyvtárban beható vizsgálat tárgyává tette a városháza padlásán talált Mátyás-kori oklevelek és levelek gyűjteményét, registákban kivonatolva ezek magyar vonatkozásait. Tanulmányozta továbbá a berlini királyi, a lipcei városi és a drezdai udvari könyvtárak berendezését, szervezetét s Magyarországot érdeklő anyagát, s a két utóbbi helyen megvizsgálta az ott levő Corvin-codexeket: a lipcei városi könyvtár görög Constantinus Porphyrogenitusát, s a drezdai udvari könyvtár Valturius- és Cicero-kéziratait.

A könyvtári személyzet irodalmi működéséről a következő jegyzék nyújt felvilágosítást:

Szinnyei József, a hírlapkönyvtár őre.

1. Magyar írók élete és munkái, 15—20. füzet. (II. kötet, 6—9. és III. k., 1—2. füzet). Budapest, 1892—93. Tartalmaz összesen 1294 életrajzot.

2. Rózsafi Mátyás. Visszaemlékezés. Budapesti Hírlap, 1893. 188. szám.

Fejérpataky László, a kézirat- és levéltár őre.

1. Béla király Névtelen jegyzőjének krónikája. Facsimile kiadás. A szöveg megoldásával és a fordítás javított kiadásával. Budapest, 1892.

2. Három királyi pecsét. (Szt. László, Kálmán király és II. Béla pecsétje). Turul, 1892. 133.

3. Titkári jelentés a M. Heraldikai és Genealogiai Társaság tíz éves működéséről. Turul, 1892. 190.

4. A M. T. Akadémia megbízásából szerkeszti a Zsigmond-kor oklevéltárát.

5. Szerkesztette a Turul 1892—3. évi folyamát.

Horváth Ignác, segédőr.

Magyarországi könyvészet. 1891. (Melléklet a Magyar Könyv-Szemle XVI. évfolyamához.) Budapest, 1893.

Kereszty István, assistens.

1. Önálló zenei czikkek a Magyar Szalon, Magyar Génius és Pesti Hirlap hasábjain.

2. Birálatok az Orsz. Középiskolai Tanáregyesület Közlönyében és az Egyetértésben.

3. Hazai és külföldi zenészek életrajzai a Pallas-féle Nagy Lexikonban.

4. Szerkesztette a Pesti Hirlap zenemellékletét.

5. Vezette a Pesti Hirlap művészeti rovatát.

Dr. Erdélyi Pál, assistens.

1. Classicismus. I., II., III. Erdélyi Múzeum, 1892.

2. Az énekes-könyv reformjához. Protestáns Naptár, 1893.

3. A pogánykori költészet emlékei. Az «Athenaeum» Irodalom-története. Budapest, 1893.

4. Adalékok a XVI—XVII. sz. egyházi költészetéhez. (Jancsó-, Mihál Farkas-codexek és a pozsonyi kézirat.) Egyetemes Philologiai Közlöny, 1893.

5. Irodalmi, művészeti és színészeti czikkek, könyvbirálatok és színi kritikák a Fővárosi Lapokban.

Dr. Schönherr Gyula, assistens.

1. A Somkerek-i Erdélyi család 1415. évi címeres levele és nemzedékrendje. Turul, 1892. III.

2. Magyar heraldikai emlékek külföldi címeres-könyvekben. I. A magyar király címeres tornaöltözete a XV. században. II. A Manesse-codex magyar lobogója. Turul, 1892. IV.

3. A nagybányai Szent-István-templom. Archaeologiai Értesítő, 1892. IV. és V., és külön kiadásban: Budapest, 1892. 8r. 32 l.

4. Olaszországi történelmi kutatások. II. és III. közlemény. Századok, 1892. VII. és 1893. II., s az egész különnyomatban: Budapest, 1893. 8r. 34 l.

5. Könyvismertetések, kisebb közlemények a Századok, Archaeologiai Értesítő és Turul egyes füzeteiben.

6. Magyar történelmi czikkek az Athenaeum Kézi Lexikonában.

Dr. Sebestyén Gyula, assistens.

1. Csokonai kiadatlan versei a M. Nemz. Múzeum könyvtárában. (M. Könyv-Szemle, XVI. évf. I—II. füz.)

2. Gróf Széchenyi Ferencz levelezése könyvtári ügyekben. (U. o. III—IV. füz.)

3. Részt vesz a Beöthy által szerkesztett illusztrált irodalomtörténet irásában, s a már kiadott első kötetben «Királymondák és énekmondók» s «Középkori könyvtáraink és a Corvina» címmel két fejezetet írt.

4. Mint a Pesti Napló tudományos-rovatának vezetője külön cikkeket írt az Akadémia heti s a Történelmi Társulat havi felolvasó-üléseiről. Ugyanitt jelentek még meg névvel, név nélkül és jegyekkel ellátott tárczái és petit cikkei az irodalom, képzőművészet és paedagogia köréből. (A nép költői levelei, Irodalmi felsülések, De Gubernatis Angelo székfoglalója, Milleniumi gondolatok, Gyulai Aranyról, Újabb apróságok Aranyról, Révai Miklós stb.)

5. A Kisfaludy-Társaság megbízásából szerkeszti az Arany-Gyulai-féle népköltési gyűjtemény IV. kötetét.

* * *

A Magyar Könyv-Szemléből az év lefolyása alatt megjelenvén az 1891. évi folyam befejező része, a nagyméltóságú miniszterium elérkezettnek látta az időt, hogy e folyóiratnak a könyvtárhoz való viszonyát rendezze s elejét vegye az eddigi késedelmek következtében beállott zavarok ismétlődésének. Ehhez képest a könyvtár vezetői részéről bekért tervezet alapján akként határozott, hogy a folyó évben új sorozat indíttassék meg, melynek egyes évfolyamai 1894-től évnegyedes füzetekben fognak megjelenni; a szerkesztéssel alúlirott és dr. Fejérpataky László múzeumi őr felügyelete mellett ideiglenesen dr. Schönherr Gyula tisztársunkat bizta meg, s a felől is intézkedett, hogy jövőben a folyóirat összes pénzügyei házilig kezeltessenek.

Végül kötelességszerűleg föl kell említnem, hogy a hírlapkönyvtár túltömöttsége a hírlapok kezelését most is jelentékenyen megnehezíti, a további gyarapodást pedig a mostani helyiség már a legközelebbi években alig lesz képes befogadni. Ugyanez áll a levéltárra nézve, a hol a családi levéltárak helyisége a letétemények örvendetes szaporodása következtében immár annyira megtelt, hogy esetleg érkezendő nagyobb levéltárak abba elhelyezhetők nem lesznek.

Ezzel van szerencsém jelentésemet benyújtani, s mély tiszteletem nyilvánítása mellett maradtam

Budapesten, 1893. október 1-én.

Méltóságodnak

alázatos szolgálja

Szinnyei József.

a múzeumi könyvtár vezetésével
megbízott hírlapkönyvtári őr.